

Etymologia imienia Maria.

Imię Matki Najświętszej od dawien dawna było przedmiotem dociekań teologów. Starano się poznać właściwe znaczenie imienia, jego etymologię. Istniało w tym kierunku silne zainteresowanie, bo pisarze biblijni chętnie podawali etymologię imion, tak w pismach Starego Zakonu, jak i w N. Testamencie. Była to ulubiona gra słów. Posługuje się nią i sam Pan Jezus, gdy nadaje Szymonowi imię Piotra (Mt. 16, 18), a synom Zebedeusza przydomek „Boanerges“ = synów gromu (Mk. 3, 17). A gdy Anioł zwiastuje św. Józefowi narodzenie Zbawiciela, dodaje do słów: *et vocabis nomen eius Jesum* bliższe uzasadnienie: *ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum* (Mt. 1, 21), czyli dołącza do imienia Jezus jego etymologię.

Nowy Testament imieniem Matki Bożej bliżej się nie zajmuje. Imię *Maria - Miriam* nosiła w czasach dawnych siostra Mojżesza, jak o tym piszą księgi Exodus 15, 20 i Num 12, 1. Później imienia tego nie używano, jak o tym świadczą źródła biblijne, dopiero po niewoli babilońskiej wskutek pokochania Pisma św. wraca się częściej do imion tam zawartych. W I księdze Paralipomenon 4, 17 spotykamy imię *Miriam*, w Wulgacie *Miriam* było także imieniem męskim. W Nowym Testamencie jest jasny i zdaje się, skażony, więc twierdzić nie można, że *Miriam* było także imieniem męskim. W Nowym Testamencie oprócz Matki Najświętszej wzmiankowane są następujące „Marie“: 1) Maria, siostra Marty i Łazarza, 2) Maria Magdalena, 3) Maria, żona Kleofasa, 4) Maria, matka Jana Marka (Dz. 12, 12), 5) Maria, którą Paweł pozdrawia w liście do Rzymian (16, 6). Józef Flawiusz aż 10 Marii wspomina w swych

dziełach ¹⁾, a z nich najwięcej znana królowa Mariamme, żona Heroda. Na nagrobkach żydowskich z epoki Nowego Testamentu, zebranych przez S. Kleina ²⁾, spotyka się imię Maria - Miriam 8 razy, 4 razy w formie hebrajskiej a 4 razy w formie greckiej.

W języku greckim brzmi to imię *Μαρία*, a czasem także *Μαριάμη* lub *Μαριάμη* — jak przeważnie pisze Józef Flawiusz, dodając do imienia końcówkę grecką. *Μαρία*, używane w Nowym Testamencie, jest formą shellenizowaną celem umożliwienia deklinacji.

W języku hebrajskim ma imię Maria według tekstu masoreckiego brzmienie *mirjam*. Ponieważ jednak u autorów greckich w pierwszej zgłosce stale występuje *a* a nie *i*, a dalej także w targumie i Koranie czytamy *marjam* ³⁾, uważa się dzisiaj za fakt naukowy, że imię to wymawiano *marjam* a nie *mirjam*. Forma *mirjam* pochodzi od masoretów (VII—VIII wiek po Chr.), którzy do tekstu spółgłoskowego dodali znaki samogłoskowe według wymowy wśród nich przyjętej. Wówczas stale nieakcentowane *a* w zgłosce zamkniętej przechodziło w *i*, czego dowodem grecko-łacińskie *Madian*, *Balaam*, *Galaad*, a masoreckie *Midjan*, *Bil'am*, *Gil'ad*. Na jednym z nagrobków zjawia się imię *Marjah* ⁴⁾, które może być shebraizowaną formą greckiego *Μαρία*, ale prawdopodobnie jest imieniem innym: *marijjah* = *mari'*, spotykanym w talmudzie palestyńskim ⁵⁾.

Pierwszy, który wspomniał o znaczeniu imienia *Maria* -

¹⁾ Por. A. Schlatter Die hebräischen Namen bei Josephus, Gütersloh 1913, s. 77.

²⁾ Jüdisch - palaestinensischer Corpus Inscriptionum, Wien 1920.

³⁾ Tak twierdzi słownik Gesenius'a - Buhla, wyd. 17, Lipsk 1921, 462. Por. też Sycz, Ursprung und Wiedergabe der biblischen Eigennamen im Koran, Frankfurt a. M. 1903, s. 60 n.

⁴⁾ S. Klein Corpus Inscriptionum, s. 24, nr 50; drugie *marijjah*, znalezione w nagrobku na Górze Oliwnej, nie da się dokładnie odczytać. Por. op. cit., s. 59, nr 173.

⁵⁾ Op. cit., s. 25, dop. 3 i 5. Bliższe szczegóły o formie greckiej i łacińskiej imienia podaje K. s. Klawek w „Przeglądzie Teologicznym” 1926, s. 434 nn.

Miriam - Mariam, to Filon aleksandryjski ⁶⁾. Lecz wywody jego są dość niejasne i dlatego nie można twierdzić, że chciał podać etymologię imienia ⁷⁾. Dokładniej zajął się imionami biblijnymi, a więc i imieniem Maria, Orygenes († 254), a po nim św. Hieronim († 419). Zestawienia te, znane pod nazwą: „*Onomastica Sacra*“, były bardzo rozpowszechnione i aż do późnego średniowiecza jedynym źródłem przy podawaniu etymologii imion biblijnych ^{7a)}. Historię badań etymologii imienia Maria opracował ks. Otto Bardenhewer w cennym studium pt. *Der Name Maria. Geschichte der Deutung desselben*, Freiburg i. B. 1895. W niejednych szczegółach dzieło domaga się dziś po 50 latach uzupełnień i sprostowań, ale na ogół słynny patrolog wyczerpał materiał w zupełności. Zestawia on i omawia genezę 80 przeszło wyjaśnień. Można je zredukować do następujących 12 grup:

M a r i a =

1. amara,
amaritudo,
(mare amarum),
tristis,	7. illuminatio,
illuminata,
illuminans,
illuminatrix mea,
2. celsitudo,
exaltata,
praeclara,
potens,	8. spes,
9. mare amarum,
maris hyas (gwiazdozbiór),
magistra maris,
3. domina,
domina diei,
domina maris,	10. myrrha,
myrrha maris,
smyrna (= myrrha) maris,
4. contumax,
contumacia,
rebellio,
(contumax et amara),	11. stilla maris,
stella maris,
6. donum Dei,	12. opima,
pinguis,
pulchra.

⁶⁾ De somn. II 20 (Wendland III 281): „Przez nas, zwolenników alegorii, (siostra Mojżesza) nazwana jest „nadzieją““.

⁷⁾ Por. wywody Bardenhewera (*Der Name Maria — Biblische Studien I.*) na str. 17—19.

^{7a)} F. W u t z, *Onomastica Sacra*, Lipsk 1915.

Autorzy tych licznych wyjaśnień nie tylko fantazją i alegorią się kierowali, lecz byli to częściowo znawcy języków semickich, którzy w imieniu Maria odszukali najrozmaitsze pierwiastki językowe. Zwykle rozkładano imię na dwie części: na *mar* (*mor*) i *jam* (*jom*) i wkładano w jedną i drugą sylabę wszystkie możliwe znaczenia, wskazywane przez słowniki. Wyraz *mar* (*mor*) mógł oznaczać: mirrę lub gorzkość (od pnia *marar*) lub przekorę i nieposłuszeństwo (od pnia *marah*) lub w języku aramejskim: pana i panią. Jeżeli wsuniemy głoskę ' którą nieraz w tekstach opuszczano, mamy przed sobą participium *hiphil* od 'ur = świecić, a imię oznaczało by „oświecająca“ (*illuminatio*, *illuminans*). Ponieważ Mirjam według podania Num. 12, 1 bunt podniosła przeciw Mojżeszowi, szukano w jej imieniu aluzji do tego zdarzenia. Niektórzy egzegeci nawet twierdzili, że dla tego, iż się zbuntowała, *ex post*, legenda dała jej imię: „buntownicy = mirjam“. Z tej właśnie przyczyny często bardzo imię łączono z pniem *marah* = być krnąbrnym, przekornym. Drugą zgłoskę można było czytać: albo *jam* = morze, albo *jom* = dzień i obie możliwości bibliści w swych etymologicznych wywodach brali w rachubę, tłumacząc imię na „*domina maris*“ lub „*domina diei*“ lub częściej na „*mare amarum*“.

Gdy zaczęła się szerzyć cześć Matki Boskiej Bolesnej, chętnie wprowadzano w teksty tę ostatnią etymologię i w znanej sekwencji *S t a b a t m a t e r* znajdujemy do niej aluzję w strofie:

Virgo virginum praeclara
mihi iam non sis amara....

Osobna to i bardzo ciekawa kwestia, skąd się wzięło zdanie, że imię „Maria“ oznacza „gwiazdę morza = *stella maris*“ Albowiem pierwiastka *m-r*, który by oznaczał gwiazdę, w hebrajskim nie mamy, istnieje natomiast rzeczownik *mar* — od nieużywanego czasownika *marar* = spływać⁸⁾ — oznaczający „kroplę“ a spotykany w Biblii u Izajasza 40, 15. Do tego zna-

⁸⁾ Fürst Hebräisches und Chald. Handwörterbuch, Lipsk 1863. Ks. Zorell (Lexicon Hebraicum et Aramaicum V. T., Roma 1947) nie przytacza pnia *marar*, ale podaje: *mar gutta*.

czenia nawiązał św. Hieronim. Pisze on w swym *Liber interpretationis hebraicorum nominum* w uwadze do Mt. 1, 16: ...melius est autem, ut dicamus sonare eam stellam maris., lecz okazało się, że to omyłka kopisty. Tekst pierwotnie brzmiał *stilla maris*, jak to już komentator XVI wieku, znany Guilelmus Estius zauważył: cum *mar* nusquam inveniatur pro *stella*, suspicio est pro *stella* „*stillam*“ legendam, alioqui (quod absit) imperitiae erit culpandus in lingua Hebraea Hieronymus⁹⁾.

Z chwilą powstania w XIX w. semitologii naukowej badanie imion biblijnych otrzymało racjonalniejsze podstawy. Dawne domysły alegoryczne zastąpiono argumentami filologicznymi. Z góry jednak zaznaczamy, że nie osiągnięto — pomimo licznych nowych prób — jednomyślnie uznanego, jasnego rezultatu. W najnowszej monografii o imionach biblijnych autor M. Noth¹⁰⁾ rezygnuje z podania etymologii imienia Maria.

Na ogół bibliści obecnie wysuwają dwie możliwości, mianowicie wywodzą imię Maria albo z pnia *marah* być przekor-nym, o czym już wyżej była mowa, albo — to nowość XIX w. — z pnia *mara'* był tłustym, a dalej w przerośnym znaczeniu: być pięknym, wspaniałym. To ostatnie wyjaśnienie po raz pierwszy podał ks. Schegg w komentarzu do św. Mateusza¹¹⁾, a równocześnie tę samą opinię wyraził Fürst w swym słowniku hebrajskim. Zdanie to przejął i bliżej uzasadnił ks. Bardenhewer¹²⁾, a częściowo także ks. biskup Schäfer, chociaż ten ostatni zbyt homiletycznie ujął swe wywody i za wiele alegorii w nie włożył¹³⁾. Edward König, wpływowy bardzo egzegeta i semitolog niemiecki, daje w swym słowniku pierwszeństwo etymologii,

⁹⁾ Annotations in praecipua ac difficiliora Sacrae Scripturae loca, Duaci 1621, in Luc. 1, 27. Cytowane według Bardenhewera, op. cit. 57.

¹⁰⁾ Die israelitischen Personennamen im Rahmen der gemeinsemitischen Namengebung, Stuttgart 1928, s. 60.

¹¹⁾ Band I (München 1856) s. 418; Fürst, op. cit. z r. 1857, s. 788.

¹²⁾ Op. cit. s. 147.

¹³⁾ Die Gottesmutter in der heiligen Schrift, Münster i. W. 1887, s. 142.

według której imię Maria oznacza „istotę krnąbrną“¹⁴⁾, a za nim poszło wielu innych biblistów.

Obie etymologie mają swoje słabe strony. Trudno sobie wyobrazić, by dziewczynie dano imię, wyrażające przekorę i kłótniwość. Owszem zdarza się, że podobne imiona o znaczeniu ujemnym nadaje się później osobom jako przydomek, lecz by ono było imieniem dziecka nowonarodzonego, jest rzeczą mało prawdopodobną. Analogia, przytoczona przez Gratzla i Löhra¹⁵⁾ z języka arabskiego, niczego nie dowodzi. Tak samo nie można się zgodzić na drugie twierdzenie, że „Maria“ oznacza osobę otyłą i wobec tego — w pojęciu Wschodu — piękną. Bo najpierw nie ma na to dowodów, że słowo *mara'* oznaczało w sensie przenośnym piękność czy wspaniałość, a następnie należy podkreślić, że używa go się tylko w stosunku do zwierząt a nie do ludzi (por. polskie „tuczyć“), czyli pierwiastek ten absolutnie się nie nadaje, by zeń utworzono zwykłe imię osobowe.

Prof. Hubert Grimme sądził¹⁶⁾, że imię Maria powinno być — jak przeważna ilość imion biblijnych — imieniem teoforycznym, że więc zawiera wzmiankę o Bogu. Naprowadziło go to na nową koncepcję, mianowicie, że na początku odpadła sylaba *ha* i że imię to brzmiało pierwotnie *hami - rejam*, co znaczy: „teściem moim jest (Bóg) wysoki“. Nowsze badania wykazały, że *ham* = teść nie jest elementem tworzącym u semitów imiona własne¹⁷⁾, i wobec tego hipoteza ta upada.

Ponieważ imię Mojżesza jest niewątpliwie pochodzenia egipskiego, powstało przypuszczenie, że „Marjam“ jest również imieniem egipskim. I w rzeczywistości mamy w Egipcie cały szereg imion rozpoczynających się od zgłoski *m - r - j*, np. *m - r - j p - t - h* = umiłowany przez (boga) Ptah, *m - r - j r - ' =* umiłowany przez (boga) Re. Na podstawie tych spostrzeżeń usiłowano imię hebrajskie *Meriba'al* wyprowadzić z języka

¹⁴⁾ Hebräisches und aramäisches Wörterbuch, Leipzig 1931, s. 246.

¹⁵⁾ Por. M. L ö h r Die Stellung des Weibes zu Jahve-Religion und Kult, Leipzig 1908, s. 14.

¹⁶⁾ Biblische Zeitschrift 1909, s. 245 nn.

¹⁷⁾ Noth Die israelitischen Personennamen, s. 79:

egipskiego i włożyć wń znaczenie: „umiłowany przez baala“¹⁸⁾. I to samo uczynił ks. Zorell¹⁹⁾ z imieniem *Mirjam* i sądził, że ono oznacza „umiłowaną przez Jahwę“, uważając przy tym, że druga sylaba *-jam* jest skrótem imienia Jahwe. Podobnie twierdził D. Völter²⁰⁾, że *Mirjam* oznacza tę „która kocha morze“. W nowym wydaniu swego słownika ks. Zorell porzuca to zdanie jako mniej prawdopodobne, bo w r. 1920 wykazał egyp-tolog Spiegelberg²¹⁾, że wyprowadzanie hebr. *meri - mari* z egipskiego *m - r - j* jest niemożliwe. Albowiem w epoce Mojżesza Egipcjanie pisali *r*, ale go nie wymawiali. W transkrypcjach greckich np. *m - r - j p - t - h* brzmi *maephtha* a nie *marephtha*. Wszakże i u nas niejednym osobom trudno wymawiać *r* i zamiast *Maria* mówią *Maaja*. Więc egipskie *mari-jam* było by w hebrajskim przyjęło formę *majjam* a nie *marjam*.

Czy nie jest jeszcze inna etymologia możliwa? Zwróćmy naj-pierw uwagę na końcówkę *-am*. Jest to najprawdopodobniej przyrostek, dodawany do imion własnych, oznaczający ich zdrobniałość. W Biblii zachowało się kilkanaście imion z tą właś-nie końcówką, ale nie są to wyłącznie imiona hebrajskie, lecz przeciwnie w większej liczbie imiona innych plemion kanaanej-skich: Edomitów, Moabitów i Fenicjan²²⁾. Ze względu tedy na końcówkę *-am* należy *marjam* uważać za dawne imię kanaanej-skie.

W pierwszej zgłosce *mar-* tkwi prawdopodobnie pień *ra-wah* = pić, pić obficie; *marwijjah* jest normalnie utworzonym participium hiphil i oznacza niewiastę, która „daje pić“, która „poi obficie“. Przejście z *marwijjah* w *marijjah* — *marijjam* (z końcówką) — *marjam* jest fonetycznie jasne. Nieraz bowiem w językach semickich semivocalis *w* zanika, szczególnie na po-

¹⁸⁾ Por. Humbert: Der Name Meri - bacal, w Zeitschrift für die altt. Wissenschaft 38 (1919/20), s. 86.

¹⁹⁾ Zeitschrift für die kath. Theologie 30, s. 356. — Zorell, Lexicon graecum N. T., ed. 2, Parisiis 1931, p. 798.

²⁰⁾ Zeitschrift für die altt. Wissenschaft 38, s. 111.

²¹⁾ Zeitschrift für die altt. Wissenschaft 38, s. 172.

²²⁾ Por. Barth Die Nominalbildung in den semitischen Sprachen, Leipzig 1894, s. 353.

czątku sylaby (w prasemickim i akkadyjskim) i przed głoską *i*²³). Tak samo zamiast *jj* mamy nieraz *j* (haplologia); zamiast *'ibrjijim* pisze się *'ibrim*²⁴).

Wobec tego oznaczało by *marjam* dziewczynkę, która chętnie i obficie poi. Z opowiadania o Rebecce wiemy (Gen. 24, 14), że chętnie pić dała ze studni Eliezerowi i nawet jego wielbłądy napoiła, że więc gotowość do tych posług uchodziła za wielką cnotę, a stąd dalszy wniosek, że można było dzieciom nadawać imię, które na tę cnotę wskazywało. Przeciw takiemu ujęciu etymologii jednak to przemawia, że rzadko bardzo imiona własne wskazują na czynności zewnętrzne (jak np. *'A m r a m* = zbierający snopy (?); imię ojca Mojżesza). Dlatego uważam za rzecz więcej prawdopodobną, by *rawah* wziąć tutaj w sensie przenośnym: pić radość — poić, napawać radością. W takim znaczeniu słowo to w Biblii zachodzi w księdze Przypowieści 7, 18 i 11, 25, a w innych wierszach, gdzie autorzy czasownika *rawah* używali, jest przede wszystkim podkreślona radość, wynikająca z picia czy pojenia, a nie akt picia i pojenia; stąd nieraz musimy *rawah* tłumaczyć na: „raczyć, uraczyć kogoś“.

Jasnym dowodem, że już za czasów Mojżesza słowo *rawah* było i w sensie przenośnym używane, jest glosa kanaanejska w tabliczkach z Tell Amarna (z XIV wieku). W liście 147, pisanym przez Abimilka, króla Tyru, do faraona, czytamy²⁵):

Kiedy wyszło (słowo) króla do mnie,
jestem bardzo uradowany (*ha-ad-ia-ti*)
i upojony (radością) dzień po dniu
(*u a-ru-u* .)

Glosa kanaanejska *a-ru-u*, będąca synonimem do *h₁-ad-ia-ti* (od *hadu* cieszyć się) odpowiada hebrajskiemu *'erweh* (imper-

²³) Por. C. Brockelmann Vergleichende Grammatik der semitischen Sprachen, Berlin 1908, s. 20; A. Ungnad Babylonisch-Assyrische Grammatik, München 1926, s. 15.

²⁴) Por. Brockelmann, op. cit. s. 127.

²⁵) Por. I. A. Knudtzon Die El-Amarna-Tafeln I (Leipzig 1915), s. 609, wiersz 25—29.

fectum qal od *rawah*), czyli że kanaanejskie *rawah* oznaczało wówczas (jako causativum): napawać radością.

Stąd wniosek ostateczny, że imię *marjam* oznacza dziecko (dziewczynkę), którego narodzenie napawa rodziców radością, że „Maria“ jest: *causa nostrae laetitiae*.

Alexius Klawek **De etymologia vocis Miriam - Maria.** — Perspectis omnibus sententiis, quae adhuc ad explicandam nominis Miriam etymologiam prolatae sunt, eisque ob parvam argumentorum gravitatem reiectis novum explicationis modum aggredimur.

Sequentes alios linguae hebraicae doctores, secundam partem nominis — *am* — suffixum esse deminutivum putamus, quod olim nominibus propriis affigi solebat. Cum vero forma — *am* — in variis nominibus apud Canaanaeos usitatis occurrat, nomen, Miriam vetus nomen canaaniticum nobis esse videtur.

Primam vocis partem *mari* a radice *rawah* derivare conantes, quae bibere, potare, inebriare significat, eam esse participium hiphil asserimus, quod prius sonabat: *marwijjah*. Secundum leges phoneticas: 1) littera *w* in initio syllabae, praeprimis ante semi-vocalem *i*, omittitur, 2) per haplologiam notissimam duplex *jj* simplificatur. Unde concludimus: nomen Miriam, revera Mariam pronuntiatum, significare puellam, quae libenter alios (homines, iumenta) potet potandoque delectet. Quia vero interdum in Sacra Scriptura vox *rawah* habet sensum metaphoricum (delectare, gaudio afficere) et textus quidam ex tabulis Tell Amarna (147) hunc sensum pro ille tempore approbat, maiore adhuc iure affirmare licet: Mariam secundum verbi sensum etymologicum esse virginem delectantem parentes. Quapropter optimam nominis B. M. V. explicationem dicerem verba, quibus in Litaniis Laurentianis salutatur: CAUSA NOSTRAE LAETITIAE.
